

**S. Caecilii Cypriani Carthaginiensis Episcopi, Totivs
Africae Primatis Et Gloriosissimi Martyris Opera**

Cyprianus, Thascius Caecilius <Heiliger>

Coloniae Agrippinae, 1617

XXXI. Ad eundem Cleri Romani aliud eadem de re rescriptum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-80176](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-80176)

Nam & euangelij fracta iam & iacens videbitur esse maestas; si potuit alterius decreti nouitate superari: & de martyrum capite gloriosa confessionis corona detracta; si non illam de euangelij conseruatione inuenientur consecuti, unde martyres fiunt; ut merito nulli magis sit cōpetēs nihil contra euangelium decernere, quam qui martyris nomen ex euangelio laborat accipere. Illud prater ea vellemus addicere, si martyres non propter aliud martyres fiunt, nisi ut non sacrificantes, teneant Ecclesie? vsque ad effusionem sanguinis sui pacem; ne cruciatus dolore superati perdendo pacem, perdant salutem: quo pacto salutem, quam si sacrificassent se habituros non putauerunt, illis existiment donandam, qui sacrificasse dicantur; cum legem hanc debeant in aliis tenere, quam ipsi videbantur sibi anteposuisse? In quo negotio, hoc ipsū, quod pro se ipsis facere putauerūt, animaduertimus contra se ipsos protulisse. Nā si dandam illis pacem martyres putauerūt, cur ipsi nō dederūt? cur illos ad Episcopum, ut ipsi dicunt, remittendos censuerunt? Is enim qui iubet fieri, potest vsque facere, quod fieri iubet. Sed ut intelligimus, immo ut res ipsa loquitur & clamat, sanctissimi martyres utrobique adhibendum putauerunt temperamentum & pudoris & veritatis. Nam & quia a multis vrgebantur, dum ad Episcopum illos remittunt, veretur cunctis propriis, ne vltius inquietarentur, consulendū putauerunt: & dum illis non ipsi communicant, Euangelicæ legis illibatam sinceritatem custodiendam iudicauerunt. Tu tamen frater nunquam pro tua charitate desistas lapsorum animos temperare, & errantibus veritatis præstare medicinam; licet animus ægrorum, mendantium respuere soleat industriam. Recens est lapsorū nuper hoc vulnus, & adhuc in tumorem plaga conurgens: & iccirco certi sumus, quod spatio productioris temporis impetu isto consenscente, amabunt hoc ipsum, ad fidelem se dilatos esse medicinam; si tamen desint, qui illos arment ad periculum proprium, & in peruersum instruunt pro salutaribus dilationum remediis, exitiosa deposcant illis prope ratæ communicationis venena. Neque enim credimus sine inflinctu quorundam, ausuros fuisse omnes tam petulanter sibi pacem vindicare. Nouimus Carthaginensis ecclesiæ fidem, nouimus institutionem, nouimus humilitatem: vnde etiam mirati sumus, quod quædam in te per epistolam iniecta durius notaremus: cum amorem vestrum mutuum, & charitatem exemplis multis reciproce adfectionis in vos inuicem sæpe compertissemus. Tempus est igitur ut agant delicti penitentiam, ut probent lapsus sui dolorem, ut ostendant verecundiam, ut monstrent humilitatem; ut exhibeant modestiam; ut de submissione prouocent in se Dei clementiam, & de honore debito in Dei sacerdotem, eliciant in se diuinam misericordiam. Quanto meliores ipsorum litteræ fuissent, si pro ipsis preces stantium humilitate ipsorum adiutæ fuissent: quoniam & facilius¹⁰ impetratur, quod petitur, quando is, pro quo petitur, condignus est, ut quod petitur, impetretur. Quod autem pertinet ad¹¹ Priuatum Lambesitanum, pro tuo more fecisti, ¹² qui rem nobis sollicitam nunciare voluisti: omnes enim nos decet pro corpore totius Ecclesiæ, cuius per varias quasque provincias membra digesta sunt, excubare: sed nos etiam ante litteras tuas fraus callidæ hominis latere non potuit. Nam cum antehac quidam ex ipsius nequitie cohorte venisset vexillarius Priuati, & furto ac fraudulenter litteras à nobis elicere curaret; nec quis esset, latuit; nec litteras, quas volebat, accepit. Optamus te in Domino bene valete.

ADNOTATIONES IN EPISTOLAM XXX.

1. Cum perlegissemus frater litteras tuas] Quæ sit hæc Epistola, non certo constat, xxix. ne, an xxx. ob argumenti tamen vicinitatem, præcedentem esse suspicor. Porro Fortunatus iste hypodiamus alius videtur ab illo, cuius supra epistola xxviii. sit mentio. vixit cum illo de quo ibi, Lapsus fuerit, atque adeo ab omni ministerio ecclesiastico suspensus.
2. vsque ad periculofam verborum temeritatem] Omnia erant apud Manum, casu quopiam vox: verborum, quam ex Morelio adiecit.

3. pacem non tam peterent quam vendicant] Ex hoc loco & similibus verbis sub finem, confirmatur mea quam dixi coniectura de epistola præcedenti.

4. Quod si alicunde prerogatiuum communicationis] Sic recte Morelius, pro quo altera lectio: communicationem, locus est similis in epistolis supra x. & xxi.

5. ad indulgentiæ priuilegium] Vides hic bis visitatam, Christiane lector, vocem: indulgentiæ; in eadem profus significatiōe, quam nunc viximus habes in eadem supra bis repetitam Epistola xxi. & sequenti quoque epistola.

6. qui a Deo cui sociari querit, descrepat] Vocem qui, hoc loco non temere adiecit. Alioquin enim nullo modo constabat sensus: Conscientia etiam M. Harris. cod.

7. vsque ad effusionem sanguinis sui] Certe vel hinc confirmatur coniectura nostra quam habes supra Epistola ix. de differentiâ Martyrum & confessorum; nempe Martyres dici solitos eos, qui ad sanguinis vsque effusionem Christum confessi essent, etiam si non dum pro Christo mortem perpassi forent.

8. cur illos ad episcopum remittendos censuerunt] Vides Martyres non ipsosmet pacem dare, sed ad episcopos remittere solere, atque hoc est quod iam toties repetimus: Circa conscientiam episcoporum datos libellos vituperari à Cypriano.

9. in dei sacerdotem] Sacerdotis nomen olim in primitiua ecclesia, solis attribuebatur Episcopis: vix latius alibi.

10. impetretur] Sic recte Morelius, aliter: impleteretur. pessime: perit pro eo quod habet Manus. pertineat, Morelius legit adiuuat, magis placet, ut legatur: pertinet.

11. Priuatum Lambesitanum] Fit huius mentio Epist. lv. ubi satis indicatur, vexillarium Priuati, cuius hic meminit, fuisse Felicissimum, de quoque plura ibi dicturi sumus.

12. qui rem nobis sollicitam] Interferit hic Morel. vocem: tanquā] sed superflua, quantum mihi quidem videtur, nisi forte plura adhuc verba desiderentur.

CLERI ROMANI ALIVD EADEM de re rescriptum.

EPISTOLA XXXI

Argumentum. Quod paucis epistola præcedenti, nunc latius & solide tractat Clerus Romanus, respondens alteri quoque epistole Cypriani, e qua verba aliquot citat, quæ exstare non putatur, obiter etiam gratias agit Cypriano pro missis litteris ad Martyres & Confessores Romanos. Scripta est autem, vti & præcedentes Cleri Romani, vacante sede post mortem Fabiani.

CYPRIANO PAPÆ, PRESBYTERI ET Diaconi Romæ consistentes, Salutem.

Q¹UANTUM bene sibi conscius animus, & euangelicæ disciplinæ vigore subnixus, & verus sibi in decretis celestibus testis effectus, soleat solo Deo iudice esse contentus, nec alterius aut laudes petere, aut accusationes pertimescere: tamen geminata sunt laude condigni, qui cum conscientiam sciunt Deo soli debere se iudici, actus tamen suos desiderant etiam ab ipsis suis fratribus comprobari. ² Quod te frater Cypriane facere non mirum est, qui pro tua verecundia & ingenua industria, consiliorum tuorum nos non tam iudices voluisti, quam participes inueniri; ut in tuis rebus gestis laudem tecum, dum illas probamus, inueniremus; ³ & tuorum consiliorum bonorum cohæredes, quia & affirmatores esse possimus. Idem enim omnes credimur operati, in quo* deprehendimur eadem omnes censuræ & disciplinæ consensione sociari. Quid enim magis aut in pace aptum, aut in bellis persecutionis tam necessarium, quæ debitam seueritatem diuini vigoris tenere? quam qui remiserit, instabili rerum cursu* erret semper necesse est, & huc atque illuc variis & incertis negotiorum tempestatibus dissipetur, & quasi extorto de manibus consiliorum gubernaculo, nauim ecclesiasticæ salutis illidar in scopulos, ut appareat non aliter saluti ecclesiasticæ consuli posse, nisi si qui & contra ipsam faciunt, quasi quidam aduersi fluctus repellantur, & disciplina ipsius semper custodita ratio, quasi salutare aliquod gubernaculum in tempestate seruetur. Nec hoc nobis nunc nuper consiliū cogitatum est, nec hec apud nos aduersus improbos modò superuenerunt repentina subdita, sed antiqua hæc apud nos seueritas, antiqua fides, disciplina legitur anti-

Lib. 3. ep. 7.

*credemur.
*deprehendimur.

qua

qua: quoniam nec tantas de nobis laudes apostolus protulisset dicendo: *Quia fides vestra predicatur in toto mundo*, nisi iam exinde vigor iste radices fidei de temporibus illis mutatus fuisset; quarum laudum & gloriæ degenerasse fuisset, maximum crimen est. Minus est enim dedecoris nunquam ad præconium laudis accessisse, quam de fastigio laudis ruisse. Minus est criminis honoratum bono testimonio non fuisse: quam, honorem bonorum testimoniorum perdidisse. Minus est, sine predicatione virtutum ignobilem sine laude iacuisse, quam exheredem fidei factum, laudes proprias perdidisse: ea enim quæ in alicuius gloriam proferantur, nisi anxio & sollicito labore seruantur, in inuidiam maximi criminis intumescunt. Hoc nos non falso dicere: ⁶ superiores nostræ litteræ probauerunt, in quibus vobis sententiam nostram dulciter expositione protulimus, aduersus eos, ⁷ qui se ipsos infidelis illicita nefariorum Libellorum professione prodiderant, ⁸ quasi euasuri irretientes illos diaboli laqueos viderentur, ⁹ quo non minus quam si ad nefarias aras accessissent, hoc ipso quod ipsam contestati fuerant, tenerentur. ¹⁰ Sed etiam aduersus illos qui acta fecissent, licet præfentes cum fierent non affuissent, cum præsentiam suam utique vt sic scriberentur mandando fecissent. Non est enim immunis à scelere, ¹¹ qui vt fieret imperauit: nec est alienus à crimine, cuius consensu, licet non à le admissum, crimen tamen publice legitur, & cum totum fidei sacramentum in confessione Christi nominis intelligatur esse digestum; qui fallaces in excusatione ¹² præstigias quarit, negauit, ¹³ & qui vult videri propolitus aduersus euangelium vel edictis vel legibus satisfecisse, hoc ipso tā paruit, quod videri paruuisse se vult. ¹⁴ Nec non etiā contra illos quoque, qui illicitis sacrificijs manus suas atque ora polluerant, pollutis ante mentibus proprijs, vnde etiam sunt ipsæ manus atque ora polluta; fidem nostram consensumque monstrauimus. Absit enim ab ecclesia Romana vigorem suum tam profana facilitate dimittere, ¹⁵ & neruos seueritatis eueris fidei maiestatem dissoluere; vt cum adhuc non tantum iaceant, sed & cadant euerforum fratrum ruinæ, properata nimis remedia communicationum utique ¹⁶ non profutura præstentur, & noua per misericordiam falsam vulnera veteribus transgressionis vulneribus imprimantur, vt miseris ad euerforum maiorem eripiatur & poenitentia. Vbi enim poterit indulgentia medicina procedere, si etiam ipse medicus intercepta poenitentia indulget periculis? tantummodo ¹⁷ operit vulnus, nec finit necessaria temporis remedia obducere cicatricem? Hoc non est curare, sed, si dicere verum volumus, occidere. ¹⁸ Quanquam confessionum quoque, quos hic adhuc in carcerem dignitas suæ confessionis inclusit, & ad certamen euangelicum sua fides in confessione iam gloriosa semel coronauit, litteras habeas cōspirantes cum litteris nostris, quibus seueritatem euangelicæ disciplinæ protulerit & illicitas petitiones ab Ecclesiæ pudore reuocarunt. Nisi hoc fecissent, disciplinæ euangelicæ ruina non facile sarciretur, præsertim cū nulli magis tam congruens esset tenorem euangelici vigoris illibatam dignitatemque seruare, quam qui se ex cruciandos & excauificandos pro euangelio furentibus tradidissent, ne martyrij honorem merito perderent, si in occasione martyrij præuicaciter euangelij esse voluissent. ¹⁹ Nam qui quod habet, non custodit, in eo ex quo illud possidet, dum id ex quo possidet, violat, violat illud quod possidebat. In quo loco maximas tibi atque vberes gratias referre debemus & reddimus; quod illorū carceris tenebras litteris tuis illuminasti; quod ad illos venisti, quo modo introire potuisti; quod illorum animos, sua fide & confessione robustos, tuis allocutionibus litterisque recreasti; quod felicitates eorum cōdignis laudibus prosecutus accendisti ad multo ardentiorum celestis gloriæ cupiditatem; quod pronos impulisti; quod, vt credimus & optamus, victores futuros viribus tui sermonis animasti: ²⁰ vt quanquam hoc totum de fide confitentium & de diuina indulgentia venire videatur, tamen in martyrio suo tibi ex aliquo debitores facti esse videantur. Sed vt ad id, vnde digressus sermo videbatur esse, rur-

sus reuertatur, ²¹ quales litteras in Siliciā quoque miserimus subiectas habebis. ²² Quanquā nobis differēda huius rei necessitas maior incumbat, ²³ quibus post excessū nobilissimæ memoriæ viri Fabiani, nōdum est Episcopus propter rerum & temporum difficultates constitutus, qui omnia ista moderetur, & eorum, qui lapsi sunt, possit cum auctoritate & consilio habere rationem. ²⁴ Quanquā nobis in tā ingenti negotio placeat, quod & tu ipse tractasti prius. ²⁵ Ecclesiæ pacem sustinendam, deinde sic, collatione consiliorum cum episcopis, presbyteris diaconis, cōfessoribus, ²⁶ pariter ac stantibus laicis facta, lapsorum tractare rationē. Perquam enim nobis & inuidiosum & onerosum videtur, non per multos examinare, quod per multos commissum videatur fuisse, ²⁷ & vnum sententiam dicere, cum tam grande crimē per multos diffusum notetur exisse; quoniam nec firmum decretū potest esse, quod non plurimorum vidēbitur habuisse consensum. Aspice totum orbem pene vastatum, & vbi que iacere deiectorum reliquias, ²⁸ & ruinas, & iccirco tā grande expeti consilium, quam late propagatum videtur esse delictum. Non sit minor medicina quam vulnus est: non sint minora remedia quam funera: vt quo modo qui ruerunt, ob hoc ruerunt, quod cæca temeritate nimis incauti fuerunt; ita qui hoc disponere nituntur, omni consiliorum moderamine vtantur, nequid non vt oportet factum tanquam irritum ab omnibus iudicetur. Vno igitur eodemque consilio, iisdem precibus & fletibus tam nos, qui vique adhuc videmur temporis istius ruinas subterfugisse, quam illi, qui in has temporis videntur clades incidisse, diuinam maiestatem deprecantes, pacem Ecclesiastico nomine postulemus: muris votis nos inuicem foueamus, custodiamus, armemus: oremus pro lapsis, vt erigantur; oremus pro stantibus, vt non ad ruinas vsque tententur: oremus vt qui cecidisse referantur, relictis sui magnitudinem agnoscetes, intelligent non momentaneam neque præproperam desiderare medicinam: oremus ²⁹ vt effectus indulgentiæ, lapsorum subsequatur & poenitentia, vt intellectus suo crimine, velint nobis interim præstare patientiam, nec adhuc fluctuantem turbent Ecclesiā statum; ne interiore nobis persecutionē ipsi incidisse videatur, & accedat ad criminum cumulum, quod etiam iniqui fuerant. Maxime enim illis congruit verecundia, quorum in delictis damnatur mens inuerecunda. Pulsent sane fores, sed non utique confringant. Adeant ad limen Ecclesiæ sed non utique transiliant. Castrorum celestium excubent portis sed armati modestia, qua intelligent se desertores fuisse. Resumant precum suarum tubam, sed qua non bellicum clangant. Atment se quidem modestiæ telis, & quem negando mortis metu fidei dimiserant clypeum, resumant; sed vt contra hostem diabolum vel nunc armati, non contra Ecclesiā, quæ illorū dolet castus, armatos esse se credat. Multum illis proficiet petitio modesta, postulatio verecunda, humilitas necessaria, patientia nō otiosa. Mittant legatos pro suis doloribus lachrymas; aduocatione fungantur ex intimo pectore prolati gemitus, dolorē probantes cōmissi criminis & pudorē. Immo si dedecoris admissi magnitudinem perhorrescunt, si pectoris & conscientie suæ letalem plagā & sinuosi vulneris altos recessus vere medica manu tractant, erubescant & petere; nisi quia maioris est rursum & periculi & pudoris, auxilium pacis non petiisse. Sed hoc totum in sacramento, sed in ipsius postulationis lege temporis facto temporamento, sed postulatione demissa, sed prece subdita; quoniam & qui petitur flecti debet, non incitari, & sicut respici debet diuina clementia, sic respici debet & diuina censura, & sicut scriptum est: *Donauit tibi omne debitum, quia me rogasti*: sic scriptum est: *Qui me negauerit coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo, & coram angelis eius*. Deus enim vt est indulgens, ita est præceptorum suorum exactor, & quidem diligens, ³⁰ & sicut ad conuiuium vocat, sic habitu nuptiarum non habentem, ligatis manibus & pedibus, extra sanctorum cætum foras iactat. Parauit Cælum, sed parauit & Tartarum. Parauit refrigeria, sed parauit etiam æterna supplicia. Parauit inaccessibilem lucem, sed parauit etiam

Matt. 18.

Matt. 10.

perpetuæ noctis vastâ æternamque caliginē. Cuius temperamenti moderamen nos hic tenere quærentes, diu, & quidem multi³¹ & quidem cum quibuldam Episcopis vicinis nobis & appropinquantibus, & quos ex aliis provinciis longe positis persecutionis iustus ardor eiecerat, ante constitutionem Episcopii, nihil innouandum putauimus, sed lapsorum curam mediocriter temperandam esse credimus; vt interim dum Episcopus a Deo nobis sustinetur³² in suspensio eorum, qui moras possunt dilationis sustinere, causa teneatur: eorum autem quorum vitæ suæ finem vrgens exitus dilationem non potest ferre, acta pœnitentia & professa frequenter suorum detestatione factorum; si lachrymis, si gemitibus, si fletibus dolentis ac vere pœnitentis animi signa prodiderint, cum spes viuendi secundum hominē nulla substiterit, ita deum caute & sollicite subueniri. Deo ipso sciente quid detalibus faciat, & qualiter iudicij sui examinet pondera, nobis tamen anxie curantibus, vt nec pronom nostram improbi homines laudent facilitatem, nec vere pœnitentes acculent nostram quasi duram crudelitatem. Optamus te beatissime ac gloriosissime Papa in Domino semper bene valere, & nostri meminisse.

ADNOTATIONES IN EPIST. XXXI

1. Quāquā bene sibi cōsciūs animus, &c. soleat solo Deo iudice] Recte sic Morelius & ante eum Frobeniana & Colonienfis editio, nam in ceteris excussis interieceratur: *le, verum superflue.*
2. Quod te fateri Cyprianum facere non mirum est] Alludunt ad epistolam a Cypriano ad se missas, neque vero vnā, sed plures, vti vel ex ipso contextu deprehendere est.
3. & tuorum consiliorum bonorum] Deerat: bonorum, in excussis recens autem adiectum est a Manu. & Morelio.
4. et recte semper] Etiam hoc loco recens accessit vox: semper. Elegans metaphorā quā disciplinam ecclesiasticam gubernaculo nauis comparat.
5. antiqua apud nos seueritas] Desiderata hactenus hac verba, Manu. debemus accepta. Commendant autem auctoritatem Romanæ Ecclesiæ, ab antiquitate & fidei constantia, à qua eandem ecclesiam Romanam commendant supra epistola III. & vel inde comprobatur censura nostra, quam eo loco reperire est.
6. superiores nostre litteræ] Exstat quidem præcedens Cleri Romani ad Cyprianum epistola, exstat & alia Cleri Romani ad Clerum Carthaginensium supra num. III. verum de neutra earum loqui videtur, quippe quum nulla vtroque aut libellatorum aut sacrificatorum fiat mentio.
7. qui seipso infidelis illicita nefariorum libellorum professione prodiderant] Libellorum formam quorum hic fit mentio, habet infra epistola Iy. ad Antonianum, talem: Ego prius leg. ram. & episcopo tractante cognoueram, non sacrificandum idolis, sed simulachra seruum Dei adorare debere. & idcirco ne hoc facerem quod non licebat, cum occasio libelli fuisset oblata, quem nec ipsam accipere, nisi ostensa fuisset occasio ad magistratum veni, vel alio eunte mandauit: Christianum me esse, sacrificare mihi non licere, ad aram diaboli me venire non posse, Dare me ob hoc premium, ne quod non licet, faciam. Hoc est ergo quod volumus, non minus excusari tales, quam si ad nefarias aras accessissent, quod similis bene verbi inculcat etiam Cyprianus li. de lapsis. & quo loco intelligi hic locus poterit paulo intricatior & quantum quidem mihi videtur corruptus, quem tamen castigare nequius, desituerunt Ms. exemplaribus. Porro recte Manu. & Morelius: prodiderant, pro: prodiderunt.
8. quā hoc euasit] Sic excussis omnes, excepto veteri, qui omittit: hoc, quod vnde adieceris primus Rembolt nescio, certe Costerius adnotauit in Ms. non reperiri.
9. quo non minus] Obscure dictum, si legatur: quum sensus erit facili, nihil tamen mutare in contextu voluit.
10. Sed etiam aduersus illos qui acta fecissent] Si hic legeretur: Sed &, clarus foret contextus. Porro pro: acti, alij: accepta, corruptissime.
11. qui vt fieret impetravit] Recte meo iudicio diuinavit sic legendū Costerius, pro eo quod vbiq; erat: impetravi, quippe quum sensus alioqui non constet, & prius legat: mandendo, præferim si legamus: fieret, vt Manu. & Morelius, pro eo quod penus erat: faceret.
12. præstigijs querit] Ita locum hunc restituit optimo H. Granus & post eum Manutius ac Morel. pro eo quod prius vbiq; legebatur: quati, non dubium quin vitiō operatur.
13. & qui vult videri propolis aduersus euangelium vel edictis vel legibus satisfecisse] hoc ipso iam parue, quod videri paruisse voluit] Locum hic antea prorsus mutilus recte ita restitutus est a Manu. & Morelio, habebatur diuixat & corruptissime: & qui vult videri paruisse, negasse voluit. Porro inter leges & edicta hoc interst. Leges erant aut populi in libera ciuitate rogant magistram, aut Regum aut Principum aut imperatorum iussu: vnde legis nomen obtriuuerunt leges duodecim tabularum, Senatus consulta, plebiscita, legitime actiones, interpretationes prudentium, & alia id genus. Edicta vero erant Prætorū, Aedilium, & aliorum inferiorum magistratum; quoniam tamen nonnunquam Edicta etiam superioribus attribuantur.
14. Nec non contra illos quoque] Mira congeminitio. Arguit

autem deis qui sacrificant idolis, quos infra epistola Iy. ad Antonianum sacrificatos vocat Cyprianus.

15. & neruos seueritatis] Hunc locum feliciter prima sic restituit Margareta Thoma Mori filia, vt testatur Costerius Commentariolo in Vicentium Litrensem. Antea erat: nili vox] corruptissime, error natus negligentia operarum; nā & Gratianus illud legit distinct. 50. cap. Absit.

16. non profutura præstentur] Hanc castigationem Morel. & Manu. acceptam debemus, pro eo quod erat: cessentur, pessime. Vbi enim indulgentie poterit medicina proficere (Rursus voce indulgentia, in eadem significatione haud dubie qua epistola præcedenti, vntum Romani, sic & infra hac eadem epistola: indulgentiam lapsorum, dicitur.

17. operit vulnus] Hanc eam huius loci castigationem, confirmatam reperi a Manutio & Morel. pro eo quod legebatur: Perit vulnus, quemadmodum & in Tomis Conciliorum confirmatam etiam illam reperi, qua censetur, legendum: obducere, pro: conducere.

18. Quāquam conciliorum quoque] Habes epistolam hanc supra num. xxv. porro illud: perirent, recte reposuit Manu. pro eo quod legebatur: perdidissent.

19. Nam qui quod habet, non custodit in eo] Locum obscurus Morel. omittit: in eo, sed nec ita satisfaci. litteris tuis. Intelligunt epistolam Cypriani ad Confessores Romanos, quas habet supra num. xvi. & xxv.

20. vt quāquam] Hic quoque confirmatam reperi conciliū meam a Manutio & Morelio.

21. quales litteræ in Siciliam miserimus] Desideratur ista littera.

22. Quāquam nobis differendæ huius rei] Antea habebatur: differendæ, pro eo quod iam olim legendum censui. differendæ; habent etiam Manu. & Morelius.

23. quibus post excessum nobilissimæ memoriæ viri Fabiani nondum est Episcopus] Scripta est igitur hac epistola sede vacante post mortem Fabiani Pontificis, atque adeo verisimile existimus, epistolā supra 4. de excessu Episcopii vbiq; de Fabiano intelligendam. Constat hinc quoque aliquandū vacasse Pontificatum inter Fabianū & Cornelium, idque quemadmodum loquuntur] propter rerum & temporum difficultates, verum quidem eo turbas a Novatiano concitatas, temporum autē obseruorum persecutionis Decianæ.

24. Quāquam nobis in tam ingenti negotio placeat] Habes hac huius epistolæ verba citata & infra epistola Iy. ad Antonianum.

25. Ecclesiæ pacem sustinendam] Quam verba hac Cypriani nunquam in epistola superioribus reperire sit, verisimile sit, non extare eam, ex qua verba hac citantur, tam hic tum supra quoque epist. xxvi. Sustinere autem pro expectare, noie dicitur, quia tamen voce sub finem etiā vntum & supra quoque Cyp. Porro consilium hoc suum sequitur Cyprianus, non nisi iam pace data de lapsis scripsit, vti infra ad eum tractatum latius.

26. pariter ac stantibus laicis] Ita castigandum hunc locum pater, tū ex epistola dicta ad Antonianum, & alijs locis de quibus supra epistola xxvi. tum ex ipsa hac Epistola infra vbi dicitur: Oremus pro lapsis, &c. oremus pro stantibus, hactenus habebatur astantibus, Adnotandum autem venit, quod dicit: collatione consiliorum facta, nequis fortassis laicis auctoritatem quam illis debeatur, attribuat. Neque enim in Concilijs sententiam dicere laicis vnquam permisum legitimus. Immo vel ex ipso Cypriano constat, solis Episcopis id vsum, tum ex epistola infra. Concilij Africani de Lapsis, vbi nulla laicorum mentio, tum ex Synodo Carthaginensi, De Baptismo Hæreticorum, vbi non nisi Episcoporum sententia receperunt. Vnde recte Basilius Imperator in 8 Synodo: de vobis autem laicis (inquit) tam qui in dignitatibus quam qui absolute versamini, quid amplius discam, non habeo, quam quod nullo modo vobis licet de ecclesiasticis causis sermonem mouere, neque penitus resistere integritati ecclesiæ, & vniuersali Synodo aduersari; cetera que longum foret recensere. Quod vsque adeo verum agnouerunt Imperatores, & rarissime Concilij & ipsi non nisi Occumenici, interferunt, & vbi interfuerint, non subscripserint, aut vbi subscripserint, post omnes Episcopos id fecerint; vel ipso Basilio Imperatore teste, qui dum in dicta octaua Synodo regeretur, vt primus subscribere, respondisset hac verba legitur. Traquillissimum Imperium nostrum, sequitur præcedentes & iustissimos Imperatores, Constantinum videlicet magnū, Theodosium, Martinum & ceteros, vult subscribere post subscriptionem omnium Deo amabilium Episcoporum. Quinimo etiam ipsa imperatorum subscriptiones consensum potius quam iudicium aut sententiam sonant, vt illa Constantini in Synodo Nicena: Legimus & consensimus; & non dissimilis Basilij, Constantini, & Leonis in dicta octaua Synodo. Qui iura huc perinentia desiderat, legat Antihentium Reuerentis. Cardin. Hoij, & eiusdem confessionem Polonicam, quibus libris nescio an vnquam aliquid prodierit exactionis magis.

27. & vnum sententiam decere] Ita hunc locum restitueram ex conjectura & lectione Morelij, qui habet: in vnum; postea autem in Tom. Conciliorum confirmatam reperi. Prius erat: vnam, corrupte.

28. & vnum] Adiectum est hoc recens a Manu. & Morelio, qui etiam reponerunt: delectum, pro eo quod erat: malum, placet etiam Manu. lectio paulo post: ne quid novit oportet factum, pro quo habebatur: ne quid non oportet factum.

29. vt effectus indulgentiæ, lapsorum subsequatur pœnitentiā] Sic hactenus excussis. Et vult prius præmitti pœnitentiā, vt sequatur effectus indulgentiæ: pro quo Manutius & Morel. sublequatur & pœnitentiā, sed quid sibi illa lectione vntum non intelligit.

30. & sicut ad conuiuium vocat] Sic Manu. restituit quam ceteri: ad conuiuium, alludit enim ad parabolam euangelicam de conuiuii nuptiali Matr. 22. Locum insignitum contra exaggerantes misericordiam Dei, nulla facit mentione iustitiæ.

31. Et quidem cum episcopis quibusdam Videtur fuisse Roma celebrata, sede adhuc vacante, Synodus quadam de lapsis; & notatu dignum est, quod dum de ea loquuntur, non nisi Episcoporum meminerint.

32. ante constitutionem Episcopi nihil innouandum Similis exstat titulus libro Decretalium 3. Ne sede vacante aliquid innouetur, ad eum itaque & ad commentarios Canonistarum, quos vocant, lectorem remitto.

33. in suspensio Etiam hic castigationem meam pro eo quod erat in suspensio, reperi apud Manutium & Morelium eorum autem quorum Hyperbaton est imo Solacismus hoc loco, nisi legatur (vile legendum existimo) iis autem, &c. subueniatur: Deo ipso, nolui tamen iuxta coniecturam nostram quicquam immutare, donec forte contingat exemplar aliquod Mss.

34. & nostri meminisse Hanc ex Morelio adiecimus, in ceteris deside-
rabatur.

CYPRIANI AD CLERVM ET PLEBEM DE
demissis Romam, & acceptis in-
de litteris.

EPISTOLA XXXII.

ARG. ex ipsa Epistola inscriptione satis manifestum est.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIA-
conibus fratribus S.

QVALES litteras ad clerum Romæ agentem fecerim, quidque illi mihi rescripserint, quid etiam Moyses & Maximus presbyteri, & Nicoftratus & Rufinus diaconi, & ceteri cum eis confessores in custodia constituti, æque ad litteras meas rescripserint, ut scire possitis, fratres charissimi, exempla vobis legenda transmisisti. Vos curate, quantum potestis, pro diligentia vestra, ut scripta nostra; & illorum rescripta fratribus nostris innotescant. Sed etsi qui de peregrinis episcopi collegæ mei, vel presbyteri, vel diacones præsentis fuerint, vel superuenerint, hæc omnia de vobis audiant: & si exempla epistolarum transcribere, & ad suos perferre voluerint, facultatem transcriptionis accipiant. Quamuis & Saturo lectori fratri nostro mandauerim, ut singulis desiderantibus describendi faciat potestatem, ut in ecclesiarum statu quoquo modo interim componendo seruetur ab omnibus vna fidei confessio. De ceteris vero quæ agenda erunt, sicut & collegis meis plurimis scripsi, plenius in consilio communi tractabimus, quando conuenire in vnum permittente Domino experimur. Opto vos fratres carissimi ac desideratissimi semper bene valere: fraternitatem salutate. Vale.

ADNOTATIONES IN EPI-
STOLAM XXXII.

1. Presbyteris & diaconibus fratribus] hoc pacto legunt tum Mss. Afflig. March. Dun. tum Cauchius & Manutius. Pessime itaque interiectum reperitur in ceteris excussis: Romæ consistentibus, nam ex ipso contextu satis constat, non ad Romanum sed Carthaginensem Clerum has litteras dirigi.

2. Quales litteras ad Clerum Romæ agentem fecerim] Vel ipsum, hoc exordium confirmat nostram lectionem, si enim ad Romanos scriberet, ita potius loqueretur: Quales litteras ad vos fecerim, habes autem has supra iij. xxi. xxiiij. & xxxix.

3. quidque illi mihi rescripserint] epistolis nempe duabus præcedentibus.

4. quid etiam Moyses & Maximus presbyteri] Recte Mss. codices omnes allicum Maximus, quod desiderabatur in excussis.

5. æque ad litteras meas rescripserint] hoc etiam recte Manutius pro eo quod erat, quæ, habes epistolas Cypriani ad confessores numero decimo sexto & vigesimo quinto, responsum vero Confessorum supra numero xxvi.

6. fratribus nostris innotescant] nostris, non vestris, (vbi erat ante) legunt constanter Mss. Afflig. Dun. & Marchius Manutius quoque & Morelius, Verum: innotescatis, legunt. Mss. prior lectio magis latina est.

7. & ad suos perferre voluerint] Hanc castigationem meam confirmatam reperi in dictis Mss. codicibus Manut. quoque & Morelij; antea habebatur: ad vos, pessime.

8. Quamuis & Saturo lectori] habes eiusdem mentionem supra Epistola xxiiij. Vocatur autem tum Saturus tum Satyrus.

D. Casil. Cypri. tom. 1.

9. vna fidei confessio] vulgata hac lectio reperitur etiam in Mss. cod. quare non placet Manut. lectio: vna & fida confessio.

10. consilio communi] Error typographicus Remboldi remansit hæcenus in excussis Erasmi omnis, omiserat ille forte fortuna vocem: communi, quam tamen habes in ceteri excussis & Mss. omnibus.

AD CLERVM ET PLEBEM DE
Aurelio lectore ordinato.

EPISTOLA XXXIII.

ARG. Clero & Plebi renunciat Cyprianus, Aurelium Confessorem a se lectorem ordinatum, obiter virtutis illius & animi constantiam commendans, quibus etiam, vltiorem gradum in ecclesia merebatur.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET
diaconibus: Item Plebi vniuersæ
salutem.

IN ordinationibus clericis fratres charissimi, solemus vos ante consulere, & mores ac merita singulorum communi consilio ponderare: sed expectanda non sunt testimonia humana, cū præcedunt diuina suffragia. Aurelius frater noster, illustris adolescens, à Domino iam probatus & à deo vocatus est, in annis adhuc nouellus, sed in virtutis ac fidei laude prouectus; minor in ætatis suæ indole, sed maior in honore, & gemino hic agone certauit; his confessus, & bis confessionis suæ victoria gloriosus; & quando victis cursu factus extorris, & cum denuo certamine fortiore pugnauit, triumphator & victor in prælio passionis: quotiens aduersarius prouocare seruos dei voluit, totiens promptissimus ac fortissimus miles & pugnauit & vicit. Parum fuerat sub oculis ante paucorum quando extorris fiebat, congressum fuisse; meruit & in foro congressi clariore virtute, ut post magistratus etiam proconsulem vinceret, & post exilium tormenta superaret. Nec inuenio quid in eo prædicare plus debeam, gloriam vulnerum, an verecundiam morum; quod honore virtutis insignis est, an quod pudoris admiratione laudabilis? ita & dignitate excelsus est, & humilitate submissus ut appareat illum diuinitus reseruaturn, qui ad ecclesiasticam disciplinam ceteris esset exemplo, quomodo serui Dei in confessione virtutibus vincerent, post confessionem, moribus eminerent. Merebatur talis clericæ ordinationis vltiores gradus & incrementa maiora, non de annis suis, sed de meritis æstimandus; sed interim placuit: ut ab officio lectionis incipiat. Quia & nihil magis congruit voci, quæ Dominum gloriosa prædicatione confessa est, quam celebrandis diuinis lectionibus personare: post verba sublimia, quæ Christi martyrium prolocuta sunt, euangelium Christi legere, vnde martyres fiunt: ad pulpitem, post catastam venire: illic fuisse conspicuum gentiliū multitudini, hic à fratribus conspici: illic auditum esse cum miraculo circumstantis populi, hic cum gaudio fraternitatis audiri. Hunc igitur fratres dilectissimi, à me & à collegis qui præsentibus aderant ordinatum sciatis; quod vos scio & libenter amplius, & optare tales in Ecclesia nostra quam plurimos ordinari. Et quoniam semper gaudium properat, nec potest moras ferre lætitiæ. Dominico legit. Interim nobis hoc die auspiciatus est, dum dedicat lectionem. Vos orationibus frequenter insudate, & preces nostras vestris precibus adiungete; ut Domini misericordia fauens nobis, cito plebi suæ & sacerdotem reddat incolumem, & martyrem cum sacerdote lectorem. Opto vos fratres charissimi in Deo Patre & Christo Iesu semper bene valere.

ADNOTATIONES IN EPI-
STOLAM XXXIII.

1. Id ordinationibus clericis &c.] Locus hic requirebat tractatum de more in ordinationibus clericorum olim obseruato quo (vbi alicubi Leo

D 2

Papa